

X – RAZVOJNE FAZE U PARŽIKOVOM PROJEKTOVANJU U PERIODU 1884-1916

Paržikove prve projekte odlikuje, kako se može i pretpostaviti, jak uticaj teorija koje je usvojio u toku studija u Specijalnoj školi za arhitekturu Akademije likovnih umjetnosti u Beču, u klasi Theophila von Hansena, u kojoj se proširivalo prethodno stručno znanje iz oblasti graditeljstva upoznavanjem sa antičkom i renesansnom arhitekturom. Također, analiza Paržikovih projekata ukazala je na njegovo izvrsno poznavanje projekata i realizacija arhitekta Hansena, te se uočava traganje za inspiracijom u Hansenovim projektima, kako u onima koji su objedinjavali vizantijske i islamske uzore u „kubičnom stilu“ bečke arhitekture, oslanjali se samo na vizantijske uzore ili ih kombinovali sa drugim stilovima u težnji ka jedinstvenom novom stilu prema teoriji romantičnog historicizma, tako i u onima koji su zasnovani na renesansnim uzorima prema postulatima strogog historicizma. Osim toga, u toku decenije u kojoj su trajali Paržikovo srednjoškolsko obrazovanje, zatim, studij i praksa u Beču, islamska arapska umjetnost i arhitektura bili su predmet vrlo živig interesovanja, proučavanja i predstavljanja u bečkim kulturnim krugovima, te je Paržik imao priliku da se upozna putem bečkih stručnih publikacija, izložbi i realizacija sa islamskom arhitekturom, prvenstveno iz Španije i Sjeverne Afrike. Ova znanja su mu odmah poslužila u prvim samostalnim projektima u Sarajevu. Može se pretpostaviti da je i njegova bečka praksa, o kojoj se zasad ne zna dovoljno, imala značaja za njegovo snalaženje u rukovođenju izgradnjom većih građevina odmah po dolasku u Sarajevo i za njegovu tadašnju projektantsku aktivnost.

Paržikovi projekti koji se sagledavaju kao primjeri dosljedne primjene odrednica strogog historicizma ili kao primjeri razvoja novih varijanti sa ovakvim ishodištem, sa uzorima iz renesansne arhitekture, su projekti za Vakufsku palatu u Sarajevu (1885/6), stambenoposlovnu zgradu uz električnu centralu u Sarajevu (1886), Višu gimnaziju u Sarajevu (1888/9), Dječачku osnovnu školu u Sarajevu (1889), zatvor uz Vijećnicu u Sarajevu (1891), stambenupravnu zgradu uz električnu centralu u Sarajevu (1894), Zanatsku školu i atelje umjetničkih zanata u Sarajevu (1894), nadgrobni spomenik (1894), adaptaciju i dogradnju “Grand-hotela“ za Zemaljsku banku u Sarajevu (1895), za dogradnju nekadašnje Direkcije željeznica za političke službe u Sarajevu (1896), za najamnu stambenu zgradu Zemaljske banke u Sarajevu (1897), Srpskopравoslavnu školu u Sarajevu (1897), Društveni dom u Sarajevu (1897), stambenoposlovnu kuću doktora Grunfelda u Sarajevu (1900), za katoličku crkvicu u Gornjem Hrasnom (1908).

U duhu romantičnog historicizma, u kojem je prisutan eklektički pristup u izboru elemenata pojedinih stilova za ostvarivanje jedinstvenog novog stila, nastali su Paržikovi projekti za Šerijatsku sudačku školu (1886), za Vijećnicu u Sarajevu (1891), za Tursko kupatilo u Banjaluci (1892), za stambenu zgradu “B“ na Džidžikovcu u Sarajevu (1894), za Bosanskohercegovačku banku u Sarajevu (1895), za Evangelističku crkvu za župnom kućom i školom u Sarajevu (1898/99), za Aškenašku sinagogu u Sarajevu (1901), za Medresu u Jajcu (1907).

Iako još uvijek pod dekorativnim okriljem neorenesanse ili sa značajnijim redukcijama historicističkih detalja, nastali su projekti u kojima dominira asimetrična kompozicija različitih kubičnih volumena kao razvučena cjelina, objedinjena horizontalnim potezom, ili kao kompaktna forma. Na njima se zapaža evolucija od formalizma ka osmišljenom povezivanju funkcije i forme: projekt za gostionicu na Ilidži (1893), za vrtlarevu kuću u Banji Ilidži (1893), za društveni dom u Travniku (1895), za dogradnju hotela u Jajcu (1900), za kuću ljekara na Ilidži (1900).

Novosti u plitkom raščlanjivanju fasadnog platna širokim rizalitima sa superponiranim užim rizalitima ili plitkim erkerima u kompoziciji u kojoj je naglašena masivnost donjih zona i

stepenovan ritam prema završnici, a sve praćeno reduciranom istoricističkom plastikom, zapažaju se na projektima za Tehničku srednju školu u Sarajevu (1901), za Garnizonski sud u Sarajevu (1903), za Vladinu zgradu III u Sarajevu (idejna skica – 1903) i za finalnu, dekorativniju varijantu istog objekta (1905), za stambenoposlovnu zgradu Zadika Finzija u Sarajevu (1904). Jednostavnije varijante ovakvog oblikovanja uočavaju se na manjim projektima kao što su bili projekti za sud u Foči (1905), prvi projekt za sud u Gacku (1906), za dogradnju rimokatoličkog samostana u Tuzli (1906), za kotarsku ispostavu u Doboju (1907), prvi projekt za kotarski sud u Zenici (1907), za kotarski ured u Foči (1907), za Baždarski ured u Sarajevu (1907), za kotarski ured u Trebinju (1909). Razvoj ovog koncepta u kompoziciji i obradi fasada uočava se na razučenoj zgradi Više realke u Sarajevu (1907), na idejnim nacrtima za paviljone Zemaljskog muzeja u Sarajevu (1907), na asimetričnoj kompoziciji volumena Zemaljske štamparije u Sarajevu (1907/8).

Kombinacija asimetrične kompozicije fasada sa ovakvim, plitkim raščlanjivanjem rizalitima i erkerima, te sa naglašavanjem potkrovnih atika, ali bez istoricističke plastike, primijenjena je u projektu za hotel u Foči (1905). Ovakva oblikovna varijanta, praćena nekim istoricističkim detaljima, data je na projektima za paviljone Psihijatrijskog odjeljenja Zemaljske bolnice u Sarajevu (1906/7).

Na istoricističku kompoziciju fasada Blažekovog projekta za Filipovićevu kasarnu u Sarajevu Huber i Paržik sa aplicirali secesijsku plastiku (1898-1900), što predstavlja prvi projekt na kojem se Paržik neposredno suočava sa secesijom. Na projektu za sud u Bileći (1907) pojavljuje se reducirana istoricistička kompozicija fasada sa skromnom kombinacijom oblikovnih elemenata i dekoracije istoricizma i secesije, a slične varijante sa drugim detaljima date su i u projektima za sud u Bosanskom Brodu (1907) i za sud u Trebinju (1908). Kombinacija istoricizma i secesije prisutna je i u projektu za mitropoliju u Mostaru (1908).

Paržikov doprinos “bosanskom slogu“, putem kombinacije uzora iz arhitekture monumentalnih osmanskoturkih džamija i detalja koji interpretiraju motive domaće gradske, stambene arhitekture, dat je na projektu za ulema-medžlis ispred Careve džamije u Sarajevu (1910/11).

Ponovno radikalnije vraćanje istoricizmu zapaža se na izvedbenom projektu za Zemaljski muzej (1910), na izmjenama, dopunama i razradi projekta Hansa Glasera i Alfreda Kraupe za Pravosudnu palatu u Sarajevu (1911-1913), na projektu za Vojni dječjački zavod u Sarajevu (1911), te na projektu za hotel u Prčnju (oko 1912/1913).

U cjelini, u periodu 1884-1916, Paržik prvo projektuje u skladu sa teorijama romantičnog i strogog istoricizma, direktno prenoseći uticaje iz bečke arhitekture, a naročito iz djela Theophila von Hansena, te ova njegova projektantska faza doživljava priznanje na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896.g. i kulminira oko 1897/8, ali i dalje služi kao ishodište ili izvorište nekih rješenja i detalja u narednim projektima. Istovremeno, od 1893.g. pojavljuju se prvi projekti na kojima se uočava Paržikovo bavljenje asimetričnom kompozicijom volumena i fasada, koje evoluiraju do uspješnog rješenja složene asimetrične kompozicije Državne štamparije 1907.g.

Oko 1900.g. počinju Paržikove dileme oko secesije, kada ona ima direktan uticaj na jedan projekt u kojem je učestvovao (Filipovićeva kasarna), ali kada se pojavljuje i izrazito dekorativna istoricistička fasada na drugom, istovremenom projektu (kuća doktora Grunfelda). Već na projektima iz 1900.g., a naročito na projektima iz 1903.g. zapaža se distanciranje od kanonizirane istoricističke kompozicije fasada, odnosno traganje za novim oblikovnim sredstvima za raščlanjivanje fasadnog platna i dinamiziranje površine, ritma prozorskih osi, oblika otvora i završne zone građevine. Konačni rezultati su različiti i povezani sa odobrenim finansijskim sredstvima, a variraju od izuzetno pokrenute i dekorativne fasade Vladine zgrade III (1905) do

potpuno glatke površine bez ikakve dekoracije fasada hotela u Foči (1905). Uravnoteženost, ali izgleda, i maksimum razvoja ovakve ideje postignuti su na projektima za Višu realku (1907) i Državnu štampariju (1907). U istom periodu nastaju i rješenja koja čine prelaz između istoricizma i secesije – sudovi u Bileći, Bosanskom Brodu i Trebinju, te mitropolija u Mostaru.

Oko 1909/10 Paržik se ponovo vratio istoricizmu, primjenjujući i neke elemente kompozicije iz prethodne faze, te je ovakav pristup karakterističan za njegove projekte na kojima je radio do 1916.g., osim za projekt za ulema-medžlis u Sarajevu (1911/12) kojim se približio konceptu “bosanskog sloga“.